

ОСВІТНІ ПРОГРАМИ ДЛЯ ЛЮДЕЙ ТРЕТЬОГО ВІКУ У США

Наталія Чаграк

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов країнознавства
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Анотація.

Освіта людей третього віку у США сьогодні є одним з важливих напрямів державної політики. Це зумовлено низкою факторів, серед яких демографічне старіння населення, вищий освітній рівень людей, що досягають пенсійного віку, і, відповідно, потреба їх подальшого особистісного розвитку та самореалізації, необхідність адаптації літніх людей та залучення їх до активного суспільного життя, реалізація концепції освіти упродовж життя та активного і позитивного старіння. Протягом багатьох років у США успішно діють різноманітні освітні програми для людей третього віку. Досвід цієї країни викликає значний інтерес і може стати важливим джерелом творчого використання його позитивних ідей та досягнень.

Ключові слова: активне і позитивне старіння, Елдерхостел, Інститути навчання на пенсії, освіта людей третього віку, освіта упродовж життя, освітні програми для людей третього віку.

Summary.

Education of the people of the third age in the USA is one of the important areas of the public policy. This is due to several factors, including demographic aging population, higher educational level of people reaching retirement age, and, therefore, their need for further personal development and self-realization, the need to adapt the elderly and their involvement in active social life, as well as realization of the concept of lifelong learning and active and positive aging. For years, the United States have been successfully operating a variety of educational programs

for older people, and this experience is of great interest and can be an important source of the creative use of its positive ideas and achievements.

Keywords: active and positive aging, Elderhostel, Institutes for Learning in retirement, education of the people of the third age, lifelong learning, educational programs for older people.

Забезпечення освіти людей третього віку у багатьох країнах світу є не тільки викликом часу, але, насамперед, – результатом зростаючого впливу демографічних і соціальних факторів на розвиток суспільства. У Сполучених Штатах Америки особлива значущість освіти людей третього віку зумовлена демографічним старінням населення та реалізацією концепції “освіти впродовж життя”, що є характерною особливістю освіти в інформаційному суспільстві, для якого стає необхідністю забезпечити людям третього віку соціальну адаптацію та сприяти активному і позитивному старінню.

Оскільки освіта сьогодні розглядається як запорука поступу суспільства, розвитку людського капіталу, то залучення людей третього віку до освітньої діяльності є одним із стратегічних напрямів державної політики США. У цьому контексті вивчення американського досвіду розвитку та функціонування освітніх програм для людей третього віку викликає значний інтерес і може стати важливим джерелом осмисленого використання його позитивних ідей, що доводиться статусом США як високорозвиненої країни, у якій освіта й соціальне забезпечення є одними з пріоритетів державної політики; наявністю значних педагогічних досягнень та добре розвинених інституцій освіти людей третього (похилого) віку зі сформованими суспільними традиціями; високоякісними науковими дослідженнями у сфері освітньої геронтології (Д. Джеймс (D. James), Дж. Фішер (J. Fisher), Р. Кафарелла (R. Caffarella), Г. Мак-Класкі (H. McClasky), Р. Мангеймер, (R. Manheimer), С. Мерріам (S. Merriam), М. Ноулз (M. Noels), Дж. Роу (J. Row), В. Садлер (W. Sadler), М. Вулф (M. Wolf) та ін.), результативність яких доведена у практичній реалізації освіти людей третього віку в багатьох країнах світу.

Швидкі темпи старіння населення у більшості розвинених країн світу, зокрема й у США, призводять до стрімкого зростання у суспільстві сегмента осіб третього віку (55+). За прогнозами Інституту демографії США, до 2050 р. кількість людей віком понад 65 років у країні подвоїться – з 40 млн. до 88 млн. осіб [3, с. 5]; сьогодні кожному п'ятому американцю – за 55, і до 2030 р. це число зросте вдвічі [13]. Такі демографічні зміни безумовно впливатимуть на скорочення робочої сили, зростання частки пенсіонерів, значне збільшення видатків на охорону здоров'я та забезпечення якісних умов їх проживання – і все це на фоні глобальної економічної нестабільності.

Ці фактори закликають американське суспільство до переосмислення ролі людей третього віку в соціально-економічному та культурному розвитку держави. Тому одним з пріоритетних напрямів національної політики Сполучених Штатів є забезпечення реалізації концепції активного і позитивного старіння – подолання соціальної ізоляції людей похилого віку, їх адаптація та реадаптація, створення умов для подальшого особистісного розвитку, залучення до активного суспільного життя.

Як показують численні дослідження в галузі геронтології, дієвим чинником активного і позитивного старіння є навчання людей третього віку [7; 8; 12; 14]. Водночас вчені доводять, що бажання і потреба вчитися не знижується з віком; навчальна діяльність у пізньому віці сприяє інтелектуальному, емоційному і духовному розвитку людей, підвищує відчуття суспільної корисності та значущості, розширює можливості для самореалізації і адаптації до нових соціальних ролей, пов'язаних з виходом на пенсію, появою вільного часу, який можна заповнити творчою діяльністю, дозвіллям, навчанням чи волонтерською роботою [6; 7; 8].

Науковці стверджують, що процес старіння людини визначається не настільки генетичним складом, як способом життя, який передбачає можливості подальшого особистісного розвитку, який пов'язаний з безперервною освітою. П. Ласлетт (P. Laslett) зазначає, що третій вік – це не період часу, а тип якості життя [10]. Згідно досліджень Д. Гарвіна (D. Garvin),

“люди, життя яких ілюструє розвиток, – це наполегливі учні, а їхнє навчання – не просто стимулювання розумової діяльності з отриманням нової інформації, а застосування знань для позитивного способу життя” [2, с. 163]. Обґрунтовуючи взаємозв’язок благополучного життя і навчальної активності протягом періоду третього віку, Р. Мак-Нейл (R. MacNeil) наголошує, що “... здорові, активні люди, які продовжують свою розумову діяльність у старості, ілюструють сталість і навіть підвищення різних вимірів когнітивного функціонування”. Б. Грумбрідж (B. Groombridge) довів, що роль освіти у зменшенні соціальної залежності людей похилого віку, яке через певні демографічні чинники стрімко зростає, значно посилюється [2, с. 163].

Останніми роками у США помітно зросла кількість людей третього віку, які прагнуть продовжувати навчання. Серед основних мотивацій – стимуляція розумової активності; бажання бути в соціумі, спілкування та підтримка; підвищення самоповаги і самореалізація; можливість духовного відновлення [9, с. 215]. Зазначимо, що у Сполучених Штатах освітні програми для осіб похилого віку (55+) (Older learner programs) є складовою концепції освіти упродовж життя (Lifelong Learning), яка набула розвитку у 1980-ті рр. з прийняттям “Акту освіти упродовж життя” (Lifelong Learning Act, 1976), що забезпечив доступ до вищої освіти людям похилого віку і визнавав освіту їх базовим правом [15].

Ретроспективний аналіз становлення освіти людей третього віку у США показує, що освітні програми для старших розвиваються під впливом домінуючих національних ідеологій, що стосуються культури, освіти, пенсії та старіння, і залежать від економічної системи країни.

Значне розширення освітніх можливостей для цієї когорти людей, яке спостерігається у Сполучених Штатах протягом останніх двадцяти років, зумовлено безпрецедентним демографічним старінням американської нації, головними факторами якого є зростання тривалості і якості життя, краще медичне і пенсійне забезпечення, низький рівень народжуваності, а також збільшення сегмента людей третього віку з вищою освітою [3].

На думку вчених, сильною стороною таких програм у США є їхня різноманітність, відносна автономія і диференційований та творчий підхід [11]. Однак, на відміну від інших країн, де освітні програми для людей третього віку координуються на урядовому рівні, зокрема міністерством освіти, у Сполучених Штатах вони більш диверсифіковані і не мають єдиного координаційного центру.

Основними приймаючими закладами, (host institutions), що забезпечують освітні можливості для людей третього віку у США є університети, коледжі, школи, бібліотеки, музеї, рекреаційні центри, в яких успішно реалізовується так званий концепт “уповноваження” (“empowerment”), впроваджений у науковий обіг Р. Мангеймером у 1995 р., – надання можливості та відповідальності учасникам освітніх програм самостійно складати навчальний план, обирати предмети, форми, методи навчання і навіть читати лекції чи вести курс. “Уповноваження означає не надання людям влади, а можливість для них спробувати свої власні сили” [4]. У такий спосіб старші люди отримують досвід викладання, адміністрування і лідерства.

Основними інститутами, що забезпечують формальну освіту людей третього віку, є університети і чотирьохрічні коледжі. Здобувачі мають можливість відвідувати заняття за зниженою вартістю навчання, однак, для здобуття кредитів і ступеня вищої освіти необхідно оплачувати повну його вартість. Варто зауважити, що до 1990-х рр. інтерес університетів і коледжів до старших студентів “радше обговорювався, а не реалізовувався” [7], але ситуація змінилася зі зростанням когорти людей третього віку в американському суспільстві.

Аналіз наукової літератури з проблем освітньої геронтології засвідчує, що вивчення освіти людей третього віку як педагогічної проблеми (1990-ті рр.) відбувалося через виявлення її взаємозв’язків з іншими сферами суспільного життя, через визначення об’єктивних соціально-економічних чинників, які зумовлюють розвиток освіти людей третього віку на певних історичних етапах розвитку суспільства, через розкриття її соціальних

функцій. Важливо, що освіту визначають окремою компонентою серед видів діяльності людини на пенсії, визнаючи таким чином не тільки право осіб похилого віку на освіту, як було задекларовано “Актом освіти упродовж життя” 1976 р., а й вагомим і необхідним видом їх зайнятості [11].

За минулі два десятиріччя вищі навчальні заклади США зосередилися на забезпеченні умов і позитивного клімату для навчання людей третього віку, розширюючи існуючі та створюючи нові (кредитовані і некредитовані) освітні програми для цієї категорії студентів. Однак, незважаючи на великий вибір традиційних і дистанційних курсів, у системі вищої освіти на кредитованих програмах навчається незначна кількість студентів старших 50 років – близько 5% від загальної кількості здобувачів, причому приблизно половина з них відвідують двохрічні професійні коледжі, чверть – державні чотирирічні вищі навчальні заклади, решта – приватні [3]. Водночас у Сполучених Штатах очікується зростання відсотка людей третього віку, які будуть здобувати вищу освіту, оскільки до цієї вікової категорії підходить так зване покоління “бебібумерів”, народжених у період 1946 – 1964 рр.), у яких вищий рівень освіти і краще пенсійне фінансове забезпечення. У чотирьохрічних вищих навчальних закладах навчання на кредитованих програмах для осіб старшого віку відбувається за загальними правилами разом з іншими віковими групами з обов’язковими екзаменами. Навчання за некредитованими програмами у цих закладах здійснюється через вечірні та дистанційні курси, публічні лекції, кореспонденцію, програми безперервної освіти, які пропонують академічні, професійні та загального розвитку заняття для широкого загалу людей. Вартість таких програм значно нижча і частково може покриватися завдяки політиці “наявність вільного місця” в коледжі.

Більшість людей третього віку залучені до навчальної діяльності у місцевих двохрічних професійних коледжах, які пропонують широкий вибір програм, часто розроблених спеціально для старших. Групи зазвичай менші, заняття проводяться як у самому коледжі, так і на підприємстві, що з ним співпрацює [3].

Інститути навчання на пенсії (Learning in Retirement Institutes, LRI), Інститути освіти упродовж життя (Lifelong Learning Institute, LLI), Інститути освіти упродовж життя фундації Бернарда Ошера (Osher Lifelong Learning Institute, OLLI), Центри для літніх студентів при коледжі, Коледжі для людей похилого віку, Академії для людей похилого віку, Центри Шеферда та ін. – найбільш відомі та популярні освітні програми для осіб третього віку у Сполучених Штатах. Більшість Інститутів навчання на пенсії є членами мережі Road Scholar / Elderhostel і поєднують особливості організації навчання і за французькою, і за британською моделями Університету Третього Віку. Кожен інститут встановлює власні правила своєї діяльності, але усі дотримуються трьох основних принципів:

1. Інститут спонсорується і підтримується хост-університетом чи коледжем щоб забезпечувати академічну цілісність. Таким чином, члени інституту можуть користати з матеріальних та інтелектуальних можливостей кампусу.

2. Студентів третього віку заохочують до “права власності” на Інститут навчання на пенсії, який вони відвідують, шляхом оплати членських внесків для підтримання функціонування цього закладу.

3. Членів інституту залучають до волонтерської діяльності, що сприяє розвитку почуття спільноти серед людей похилого віку [2, с. 164].

Основною метою Інституту навчання на пенсії є не так створення умов для здобуття літніми людьми професійних умінь, як їх особистісний розвиток. Освітні програми в інститутах, які функціонують на базі закладів вищої освіти, плануються і здійснюються професійним персоналом та викладачами хост-університету чи коледжу, натомість в інститутах, що працюють на засадах членства (права власності), програми складають і ведуть самі слухачі з допомогою штату приймаючого університету або коледжу. Зауважимо, що немає встановленої моделі Інституту навчання на пенсії, кожна освітня програма такого виду “має свій особливий характер,

місію і функціонування у своїй спільноті” [14]. Також не існує визначеного навчального плану чи обов’язкових курсів, тестів чи кредитів.

Програму розробляють за потребами слухачів, включаючи академічні та професійні заняття, подорожі, культурні та спортивні заходи.

“Road Schollar” / “Elderhostel” – загальнодержавна мережа освітніх некредитованих програм для осіб старших 55 років. Програми переважно спонсоруються університетами та коледжами із залученням дослідницьких, галузевих та конференційних центрів. Заняття зазвичай тривають протягом тижня і включають проживання у готелях чи гуртожитках та харчування. Курс учасникам, які не можуть дозволити собі оплатити програму, покривають за рахунок спеціального фонду (Hostelship Fund). “Road Schollar” пропонує широкий вибір навчальних предметів та курсів, які охоплюють академічні курси, подорожі, професійні навички, театр і тематичні тижні. Основною метою таких освітніх програм є інтелектуальний і творчий розвиток старших людей [5].

“Сервіс для старших дорослих та інформаційна система” (Older Adult Services and Information System, OASIS) – спільний проект бізнес- і неприбуткових організацій, освітня програма для осіб від 55 років, яка забезпечується мережею універмагів “The May Company” та системою охорони здоров’я ВЖС і відбувається в універмагах, лікарнях, школах та інших громадських закладах, є переважно безоплатною і пропонує курси з гуманітарних наук та мистецтва, охорони здоров’я та життя, фітнес, подорожі та волонтерські роботи. Форми навчання різноманітні: лекції, дискусії, екскурсії, культурні заходи [15].

Освітні програми громадських організацій Центри для людей похилого віку, Центри Шеферда (Shepherd’s Centers) – неприбуткові організації, які утримуються самими учасниками, бізнесом, громадськими та релігійними організаціями і державним коштом. Центри плануються і створюються їх слухачами, програми пропонують великий вибір предметів та курсів, які проводять на волонтерських засадах [12].

Таким чином, важливим напрямом державної політики США є освіта людей третього віку, частка яких у країні стрімко зростає. Протягом останнього десятиріччя в американському суспільстві відбулося переосмислення пенсійної фази життя людини, проблем старіння і старості, ролі людей третього віку в суспільному, економічному та культурному житті.

Збільшується й кількість старших, що мають бажання та можливості навчатися. Освіту визнано важливою формою зайнятості у літньому віці, дієвим чинником активного і позитивного старіння. Сьогодні у США успішно діють різноманітні освітні програми для людей третього віку, які пропонують різні форми і методи навчання, зосереджуючись в основному на забезпеченні подальшого особистісного розвитку старших людей. Більшість таких освітніх програм створюються та реалізуються на базі вищих навчальних закладів і підтримуються державою, громадськими організаціями та бізнесом. Однак, на думку науковців, американське суспільство і його старші громадяни загалом користатимуть більше, якщо буде створено координовану загальнонаціональну політику освіти людей третього віку, яка “підвищить усвідомлення необхідності подальшого освітнього розвитку серед старших дорослих і разом з тим розширить можливості доступу до освіти у пізньому віці, забезпечить набуття нових умінь і взаємозв’язок поколінь” [15, с. 81].

Список використаних джерел:

1. Дем’яненко Н. Освіта дорослих: світові тенденції другої половини ХХ – початку ХХІ ст. // Педагогічні науки. Зб. наук. праць. – Полтава, 2011. – № 2. – С. 39–44.
2. Чаграк Н. І. “Час другого зростання”: можливості та перспективи освіти людей похилого віку в умовах демографічних і соціальних викликів // Вища освіта України: теор. та наук.-метод. часопис. – К., 2013. – № 3. (дод.2). – С. 161–165.

3. American Council on Education. Mapping New Directions: Higher Education For Older Adults. Second report // Reinvesting in the Third Age: Older Adults add Higher Education. – Washington: MetLife Foundation, 2008. – 48 p.
4. Cusack S. Building a community of leaders: Research and development of a program to train seniors as empowering / Cusack S., Thompson W. // Canadian Journal for the Study of Adult Education. – 1996. – No. 10(2). – P. 19–36.
5. Elderhostel, Inc. (2005). What is Elderhostel?, http://www.elderhostel.org/about/what_is
6. Groombridge B. Learning, education and later life // Adult Education. – 1982. – No.6. – P. 314–325.
7. Fisher J., Wolf M. Using learning to meet the challenges of older adulthood. – SanFrancosco: Jossey-Bass, 1998.
8. Hodkinson P. Retirement as a learning process / Hodkinson P., Ford G., Hodkinson H., Hawthorn R. // Educational Gerontology. – 2008. – No. 34. – P. 167–184.
9. Lamb R. Participation in lifelong learning institutes: what turns members on? / Lamb R., Brady E. // Educational Gerontology. – 2005. – No. 31(3). – P. 207–224.
10. Lasslett P. Das Dritte Alter. Historische Soziologie des Alterns. – Weinheim, 1995.
11. Manheimer R. Transforming older adult education: an emerging paradigm from a nationwide study / Manheimer R., Moskow-McKenzie D. // Educational Gerontology. – 1995. – No. 21(6). – P. 613–633.
12. Merriam S., Caffarella R. Learning in adulthood: a comprehensive guide. – SanFrancisco: Jossey-Bass, 1999.
13. Old-age dependency ratios, <http://www.economist.com>
14. Swindell R. An International Prospective on the Third Age / R. Swindell, J. Thompson // Educational Gerontology. – 1995. – No.21 (5). P. 429–447.
15. Young K. Lifelong Learning in the United States and Japan / Young K., Rosenberg E. // The LLI Review. – 2006. – Fall. – P. 69–84.

